УДК 001:94(476)

ГЕАЛАГІЧНЫЯ ПОШУКІ І АРХЕАЛАГІЧНЫЯ ЗНАХОДКІ КАНСТАНЦІНА АДАМАВІЧА ВАЛАСОВІЧА

Хаданёнак А. А.[1], вядучы архівіст, Хаданёнак В. М.[2], к.г.н., дац.

[1]Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці,
[2]Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Рэферат. *У артыкуле разглядаецца пакручасты жыццёвы шлях, творчыя набыткі і геалагічныя дасягненні выбітнага беларускага вучонага Канстанціна Адамавіча Валасовіча. Асаблівая ўвага надаецца яго геаграфічным экспедыцыям канца XIX – пачатку XX стагоддзя, падчас якіх былі атрыманы каштоўныя метэаралагічныя, гідралагічныя і геалагічныя матэрыялы.*

Ключавыя словы: геалагічныя пароды, геаграфія, гідралогія, тапаграфічныя здымкі, Палярныя экспедыцыі, зямля Саннікава, Ляхоўскі мамант, археалагічныя раскопкі, Варшаўскі ўніверсітэт.

Валасовіч Канстанцін Адамавіч нарадзіўся 2 чэрвеня 1869 г. у вёсцы Старчыцы (Ёдчыцы) Слуцкага павета Мінскай губерні ў шматдзетнай сям'і праваслаўнага святара (былога ўніяцкага святара), дзе было шасцёра дзяцей (тры сыны і тры дачкі). Маці паходзіла са шляхціцаў Лісоўскіх [1, с. 231]. Канстанцін Адамавіч вучыўся ў Мінскай духоўнай семінарыі, але поўнага курсу навучання не скончыў (паводле іншых звестак скончыў духоўную семінарыю і нават паспеў непрацяглы час папрацаваць псаломшчыкам у Бабруйскім і Навагрускіх паветах Мінскай губерні, дзе далучыўся да гуртка "Народнай волі").

Пасля таго, як К. А. Валасовіч здаў іспыты на атэстат сталасці, то паступіў на факультэт прыродазнаўчых навук Варшаўскага ўніверсітэта. Таленавіты юнак цікавіўся геалогіяй і хіміяй. Там жа ён далучыўся да сацыял-дэмакратычнай групы Іваніцкага-Пескіна. У 1892 г. – скончыў Варшаўскі ўніверсітэт. За якасную даследчыцкую работу Канстанціну Валасовічу прапанавалі працу ў Санкт-Пецярбурзе і ён пачаў шчыраваць у хімічнай лабараторыі пры Акадэміі навук, а потым у Лясным інстытуце.

Для атрымання дадатковага прыбытку пэўны перыяд часу падпрацоўваў хатнім настаўнікам і даваў прыватныя ўрокі ў доме А. В. Стэнбак-Фермара, якому належала амаль палова Уралу. Пры гэтым Канстанцін Адамавіч захоўваў даволі шмат нелегальнай рэвалюцыйнай літаратуры і час ад часу займаўся яе распаўсюджваннем.

Аднак у 1894 г. паліцыя правяла масавыя арышты сяброў варшаўскіх рэвалюцыйных арганізацый. Усплыло і імя Валасовіча. Ён быў арыштаваны і зняволены ў Петрапаўлаўскую крэпасць, а потым перавезены ў Варшаўскую цытадэль. У 1895 г. К. А. Валасовіча саслалі ў Архангельскую губерню на 5 гадоў. У студзені – сакавіку 1897 г., падчас сваёй ссылкі, ён выязджаў у Вялікамікалаеўскую, Ліпоўскую і Вусцьпадзенгскую воласці, вывучаў там смалакурную справу. У лютым 1898 г. працягваў гэта даследаванне ва Усцьваскай воласці. Канстанцін Адамавіч вёў навуковыя даследаванні на Муд'южскім маяку, удзельнічаў у геалагічных даследаваннях на Паўночнай Дзвіне і ў Кемскім уездзе. У кастрычніку 1898 г. ён праектаваў каніфольна-тарпатынавы завод у Варавінскай абшчыне Архангельскага уезда.

На час ссылкі К. А. Валасовіча якраз у Архангельскай губерні апынулася экспедыцыя, якую ўзначальваў вядомы і аўтарытэтны прафесар Уладзімір Прохаравіч Амаліцкі. Пад ягоным дбайным кіраўніцтвам Валасовіч вывучаў геалагічную структуру берагоў Паўночнай Дзвіны, і па даручэнні Заалагічнага музея даследваў жывёльны свет Белага мора.

У 1900 г. Канстанцін Адамавіч атрымаў прапанову ад Імператарскай Акадэміі Навук прыняць удзел у Рускай Палярнай экспедыцыі Э. В. Толя на Новасібірскія астравы, якая шукала там легендарную зямлю Саннікава. У задачу Валасовіча ўваходзіла кіраўніцтва дапаможнай партыяй, якая займалася уладкаваннем харчовых складоў на выпадак гібелі судна палярнай экспедыцыі. Адначасова з арганізацыяй дапаможнай працы Валасовіч праводзіў вельмі каштоўныя даследаванні, сабраўшы багатыя калекцыі ўзораў геалагічных парод.

У 1907 г. К. А. Валасовіч вёў геалагічныя пошукі на Хараўлахскім хрыбце на Таймыры. У 1908 г. па даручэнні Акадэміі навук ён даследаваў цэнтральную частку Яна-Індыгірскай

нізіны, разыскаў і даставіў для вывучэння парэшткі маманта з ракі Санга-Юрах [2, с. 432]. У 1909 г. ён узначаліў заходні, Лена-Калымскі, атрад экспедыцыі геолага І. П. Талмачова, у галоўную задачу якога ўваходзіла здымка марскога берага паміж рэкамі Лена і Калыма. Атрад Валасовіча дамогся бліскучых вынікаў, за паўгода правёўшы тапаграфічную здымку больш за дзве тысячы кіламетраў арктычнага ўзбярэжжа. Акрамя таго, былі атрыманы найкаштоўнейшыя метэаралагічныя, гідралагічныя і геалагічныя матэрыялы [3, с. 110]. На жаль, матэрыялы экспедыцыі былі апублікаваныя толькі ў 1930 г.

У 1909–1910 гг. Канстанцін Адамавіч займаўся раскопкамі мамантаў на востраве Вялікі Ляхоўскі. Нарэшце, у 1910 г. ім быў знойдзены амаль поўны шкілет, скура, чатыры ступні, цэлы бівень вагою каля двух пудоў і левае вуха маманта. У справаздачы адзначалася: “Скуры дастаткова для прыгатавання чучала жывёлы, а яе захаванасць намнога лепшая ўсіх здабытых да гэтага часу мамантаў, што захоўваюцца ў Акадэміі навук”. Але, як аказалася, праблемы з дагістарычным волатам толькі пачаліся…

Знаходку перавезлі на мацярык, потым чыгункай адправілі ў Пецярбург. На ўсё гэта былі неабходны вялікія грошы. Давялося браць пазыкі. А мамант патрабаваў новых выдаткаў: на абсталяванне спецыяльнага ледніка для захоўвання; пярвічную апрацоўку; працу кваліфікаванага памочніка-прэпаратара (асноўную частку работы К. А. Валасовіч выконваў сам). Час ішоў, крэдыторы ўжо пагражалі судом, а грошы так і не з’явіліся. Акадэмія навук не жадала несці “лішнія” выдаткі і адмаўлялася выкупляць унікальны экспанат. Жадаючы ўратаваць каштоўную знаходку, вучоны прапанаваў маманта аднаму з амерыканскіх музеяў, але, праўдападобна, не знайшоў паразумення наконт цаны.

І толькі адзін чалавек з грашыма зацікавіўся Ляхоўскім мамантам – граф А. Стэнбок-Фермар – адзін з самых багатых людзей Санкт-Пецярбурга. Калісьці К. Валасовіч даваў яму хатнія ўрокі. Вучань захаваў да настаўніка самыя прыязныя адносіны, які фінансаваў некаторыя даследванні, часткова аплаціў перавозку маманта. І нарэшце прапанаваў выкупіць яго за вялікую суму, якая дазваляла разлічыцца з крэдыторамі і давала сродкі для далейшых даследванняў. Не маючы выбару, вучоны пагадзіўся. Неўзабаве граф А. Стэнбок-Фермар падараваў свой набытак Парыжскаму музею палеанталогіі.

У 1912 г. Валасовіч быў звольнены з міністэрства народнай асветы, у якім ён знаходзіўся у штаце з 1900 г., з фармулёўкай “па хатніх абставінах”. Хутчэй за ўсё, гэта было звязана са станам здароўя, слабасць якога выявілася яшчэ ў экспедыцыі барона Эдуарда Васільевіча Толя. У апошнія гады ў К. Валасовіча развіліся сухоты, і ён ужо не быў у стане працаваць на поўначы.

Перад рэвалюцыяй К. Валасовіч служыў у Міністэрстве земляробства. Займаўся вывучэннем геалагічных умоў будаўніцтва Архангельскага порта. Пры гэтым ён не страціў сувязяў з радзімай. У 1911 – 1913 гг. – выбіраўся галосным (дэпутатам) Слуцкага павятовага земскага сходу (умоўна яго можна параўнаць з Саветам народных дэпутатаў).

Пасля рэвалюцыі К. А. Валасовіч трапіў на Каўказ. Ён пераехаў у Есентукі, дзе яго жонка працавала ўрачом. К. А. Валасовіч прапанаваў сваю кандыдатуру ў Паўночна-Каўказскі політэхнічны інстытут для чытання лекцый па хіміі. Жыццё яго перапынілася з-за недарэчнай выпадковасці – Канстанцін Адамавіч загінуў пад час аварыі 25 верасня 1919 г. на чыгуначнай станцыі Бяспалаўка пад Харкавам.

Імем Канстанціна Адамавіча Валасовіча названы: Sinuplicorhynchia wollosowitschi (клас замкавых брахіяпад, трыяс Паўночнага Ўсходу Сібіры); Inoceramus vollosovitschi (клас двухстворкавых малюскаў, сярэдняя юра Паўночнай Сібіры); Picea Wollosowicyii (выкапнёвая елка на рацэ Амалой); мыс Валасовіча – на паўночна-ўсходнім узбярэжжы выспы Кастрычніцкая рэвалюцыя Архіпелагу Паўночная Зямля; выспа Валасовіча ў архіпелагу Паўночная Зямля; рэчка Валасовіча на поўначы выспы Кацельная архіпелагу Новасібірскія астравы.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Грицкевич, В. П. От Нёмана к берегам Тихого океана / В. П. Грицкевич. – Мн.: Полымя, 1986. – 304 с.
2. Огрызко, В. В. Североведы России: материалы к биографическрму словарю / В. В. Огрызко. – М.: Лит. Россия, 2007. – 560 с.
3. Арктическая энциклопедия: в 2-х т. – М.: Издательство «Паулсен», 2017. – Т. 1. – 688 с.